

Reis

Reis

© 2026, Harmke Reshef

ISBN: 978-94-624-7372-0

NUR: 681 (levensverhalen)

Redactie en vormgeving: Daniela Postma, www.jouwlevenineenboek.nl

Afbeelding op cover: Harmke Reshef

Alle rechten zijn voorbehouden. Teksten uit deze uitgave mogen uitsluitend gebruikt worden na schriftelijke toestemming van de auteur.

REIS

Harmke Reshef

**Wat ertoe doet in het leven is niet wat er je overkomt,
maar wat je je herinnert en hoe je het herinnert.**

Gabriel García Márquez

Inhoud

Proloog	9
Hoofdstuk 1 - De visser en zijn vrouw	11
Hoofdstuk 2 - Sancoccho	21
Hoofdstuk 3 - Kleren van licht en kleur	26
Hoofdstuk 4 - De taal van het geloof	30
Hoofdstuk 5 - La novice rebelde	34
Hoofdstuk 6 - Het spel van het leven	38
Hoofdstuk 7 - Zien en miszien	43
Hoofdstuk 8 - De kunst van genoeg	46
Hoofdstuk 9 - De sloten van vertrouwen	50
Hoofdstuk 10 - Blauwe gevel	53
Hoofdstuk 11 - De geur van slagroom	57
Hoofdstuk 12 - De vrouw die niet wachtte	60
Hoofdstuk 13 - Grootouders en het vuur	63
Hoofdstuk 14 - Hoofden, tenten en tochten	68
Hoofdstuk 15 - Een letter verschil	72
Hoofdstuk 16 - Licht aan beide kanten van de zee	75
Hoofdstuk 17 - Wat groeit, wat bijt, wat blijft	81
Hoofdstuk 18 - Het verscheiden	86
Hoofdstuk 19 - Met open mond	89
Hoofdstuk 20 - Zacht geleerd en met het hart gedaan	92
Hoofdstuk 21 - Wat blijft als je loslaat	95
Hoofdstuk 22 - De lessen tussen de regels	99
Hoofdstuk 23 - Met een lichte tred en een goed ritme	104
Hoofdstuk 24 - Een boterham met tevredenheid	107
Hoofdstuk 25 - Leven in beweging	110
Hoofdstuk 26 - De sprong over de grens	113
Hoofdstuk 27 - Waar het licht elders brandt	118

Hoofdstuk 28 – Wijzen met de mond	121
Hoofdstuk 29 – Onder de oppervlakte	123
Hoofdstuk 30 – Een voet op de weg	127
Hoofdstuk 31 – Verhalen die spreken	129
Epiloog	135
Dankwoord	137

Ach, was ik een bijtje
Dan was ik zo blij.
De winter om te slapen
Wat honing erbij.

Dromen van bloemen, in zo vele kleuren
Die lonken, verlokken in heerlijke geuren.
Ach, was ik een bijtje
Dan was ik zo blij
Ik ademde lucht
En ik voelde me vrij.

Dromen van warmte en zonlicht en hei
Paars geel oranje, de kleuren van mei.
Ach, was ik een bijtje
Dan was ik zo blij
Ik voelde de warmte
Heel diep in mij.

Ik droom van de bij en van jou, van de darren
We vliegen en zweven tussen dennen en sparren.
Ach, was ik een bijtje
Dan was ik zo blij
Ik droomde van jou
Droom jij ook zo van mij?

Ach, was ik maar een bijtje
Dan was ik zo blij
Verstopt voor de winter
Met jou dan heel vlug
Volgend jaar in de warmte
Dan zie je ons samen terug.

Proloog

We komen weer samen, die eerste dag van januari 1979, op Schiphol.

Hij stapt uit het vliegtuig en ik kom aangereden in mijn kleine autootje vanuit het hart van het land. De wereld is wit en stil, bedekt onder een deken van sneeuw. De weg glanst van het ijs, de lucht ademt kou en verwachting. Ik herinner me hoe eenzaam die rit was en tegelijk hoe vol belofte. Beiden moeten we ons best doen ons niet af te laten leiden door de nabijheid van elkaar maar om door de bevroren ruiten de rijbaan te blijven volgen, op weg naar huis.

In die winterse stilte begint ons gezamenlijke leven.

We rijden voorzichtig naar huis, terwijl de autoruiten langzaam ontdooien. Buiten trekt het bevroren landschap voorbij en binnen voelen we de warmte van nabijheid. Sinds die dag zijn we samengebleven. Mensen vragen ons hoe we dat al die jaren hebben gedaan. We glimlachen dan, want we weten dat het geen eenvoudig antwoord heeft. We zijn verschillend, soms in alles: in achtergrond, in aard, in hoe we reageren op wat het leven ons brengt.

Toch zijn we steeds dichterbij elkaar gekomen. Door te luisteren. Door te vertellen. Door de verhalen van onze jeugd met elkaar te delen. Twee werelden die op het eerste oog niks gemeen hebben, maar die elkaar langzaam zijn gaan spiegelen.

Ik zeg weleens dat het is alsof ik door zijn bril ben gaan kijken. Aanvankelijk was mijn blik helder en onbevangen, gevormd door een rustig en veilig leven in mijn eigen land. Maar hoe meer ik naar hem luisterde, hoe meer kleuren mijn wereld kreeg.

Zijn herinneringen, zijn beelden, zijn verleden... ze kleurden mijn bestaan. Ik hoefde niet altijd te voelen wat hij voelde, maar ik kon het zien en dat was genoeg om te begrijpen.

Misschien is het leven wel een routekaart. De grote gebeurtenissen, de toevallige ontmoetingen, de kruispunten van geluk en verlies. Ze bepalen de wegen die we inslaan. Soms lopen die wegen parallel, soms wijken ze even uiteen, maar telkens weer vinden ze elkaar terug. Zo is de kaart van ons leven ontstaan: een groot boek vol sporen, paden en bruggen, met bladzijden die ieder van ons anders heeft ingekleurd.

Wij leerden elkaar kennen in de laatste week van augustus. Een zomervakantie, zonovergoten en licht als een belofte. We werden verliefd, zagen elkaar vervolgens een half jaar later nog één week - en toch wisten we het. In die eerste jaren spraken we Engels met elkaar, niet onze moedertaal, niet onze emotietaal. Toch vonden we elkaar daarin. We spraken zeven talen door elkaar, alsof we met al deze woorden bruggen bouwden tussen onze werelden.

We reisden veel met onze kinderen, met de familie, vaak op zoek naar zijn geschiedenis, zijn verdwenen familie, de plekken waar herinneringen ooit wortel schoten. Ik wilde er alles van weten. Misschien is dat het geheim van samenzijn: dat je nieuwsgierig blijft naar wie de ander is en blijft ontdekken wat je nog niet weet.

Soms begrijpen we elkaar niet. Soms zien we dezelfde gebeurtenis anders. Zelfs dan blijft het luisteren onze verbinding. Zolang we elkaar verhalen blijven vertellen, blijven we dicht bij elkaar groeien. Zijn verhalen verrijken me. Ze geven me beelden om bij weg te dromen, gedachten om bij stil te staan. Terwijl de jaren voorbijgaan, besef ik dat we nog steeds onderweg zijn: twee reizigers op dezelfde kaart, twee blikken door verschillende brillen, één gezamenlijk zicht op wat leven kan zijn.

Blijf dus altijd vliegen en dromen, zoals dat kleine bijtje doet.

1. De visser en zijn vrouw

wij

Het nieuwe jaar begon met stilte. De lucht hing zwaar van vorst en de wereld leek te wachten tot iemand de eerste adem zou slaan in het koude land. Op de bevroren weg was ik de enige die reed. Het ijs kraakte onder de banden alsof het land zelf tegenstribbelde bij de komst van iets onbekends. Aan het eind van die weg stond Samuel, zijn ademwolken van onwennigheid, zijn blik vooruit, niet achterom.

Later begreep ik dat hij nog nooit kou gekend had zoals hier, kou die in botten kruipt en gedachten vertraagt, maar toch hield hij zich recht alsof het winterlicht hem uitdaagde om te blijven staan. Op 2 januari liepen we samen naar het Arbeidsbureau, waar hij zonder aarzeling elke baan aangreep die beschikbaar was. Een week later reed hij op een vrachtwagen vol vlees door een wit landschap. Elke ochtend nog vóór de duisternis zich terugtrok, liep hij stoïcijns drie kwartier naar zijn werk. Mijn kleine auto kon de winterse kou niet aan en daarom trotseerde hij voordat zijn werkdag echt begonnen was de gladde wegen, de sneeuw die zijn jas doordrenkte, de wind die hem bij elke stap leek te bevragen wat hij hier zocht.

Op een ijskoude dag vertelt hij me dat hij in Leiden eens, zonder het te weten, een dakgoot met zijn vrachtwagen meenam. De ijzige straat had hem misleid en de stemmen van omstanders riepen hem de verkeerde kant op. Hij lachte erom met een mengeling van trots en schaamte, en veegde de sneeuw van zijn wimpers.

Mijn moeder voorzag hem van lange wollen onderbroeken, hemden met mouwen die warmte beloofden, mutsen en dassen waarin haar zorg was geweven. Mijn grootmoeder breide sokken zo dik dat ze eerder bescherming leken dan kleding.

In elk garen zat een stukje familiegeschiedenis, alsof hun handen probeerden een brug te slaan tussen twee werelden, de zijne van zon en steen en de onze van sneeuw en stilte.

Ik woonde in het appartement naast het huis waar ik ooit kind was. Daar stond een gaskachel in de woonkamer, die als een hart klopte in het verder bevroren huis. Tot diep in april stond er ijs op de ramen, een dun vlies tussen buiten en binnen, tussen verleden en toekomst. Wanneer de nacht viel en de kou het huis omarmde, bleven we binnen, dicht bij de kachel. We vertelden elkaar verhalen, hij de Joodse midrasj, ik de Hollandse sagen, en in die woorden leerden we elkaar kennen. Terwijl buiten de sneeuw bleef vallen, planden wij onze toekomst: een bruiloft in mei, gesprekken met rabbijn Soetendorp over geloof en richting, over waar onze levens elkaar zouden vinden.

Mijn ouders hoopten dat we in Nederland zouden blijven met werk, huis en familie binnen handbereik. De rabbijn, met zijn kalme ogen, zei dat tijd ons antwoord zou brengen. Toen we na dat gesprek naar huis reden, door de witte stilte van de stad, voelde het alsof het land zelf even ophield met ademen om ruimte te maken voor wat komen zou. Ruimte voor verhalen. Ik ben toch zo blij dat we bleven, want het dagelijkse leven in Israël was nog onvoorspelbaar door gevaarlijke aanslagen en gijzelingen. Op dat moment moesten mannen elk jaar nog anderhalve maand terugkomen als reservisten voor extra trainingen, nog tot hun vijfenvijftigste. En dan zou ik alleen hebben gezeten in een mij vreemd land en hij bij zijn infanterie-afdeling. Ook ons huis en vaste werk gaven de doorslag om in Nederland te blijven.

ik

Het verhaal dat ik hem zal vertellen, begint lang voor mijn eigen geboorte. In de tijd dat mijn ouders nog jong waren en de wereld nog geloofde dat alles wat stuk kon weer te herstellen viel. Het verhaal van mijn ouders.

Mijn vader werd geboren in 1922 in een hechte buurtgemeenschap bij Apeldoorn. Een plek waar de huizen dicht tegen elkaar stonden en mensen hun dagen kenden aan het ritme van de klok en de kerkklok. Hij was de zoon van een schoolhoofd en wilde niets liever dan in zijn voetsporen treden. Hij geloofde, net als ik nu, dat kennis de enige erfenis was die je niet kon verliezen en ging in 1940 naar de Kweekschool.

Maar de wereld veranderde en werd dreigender en dwingender, speciaal ook voor hem door de afschrikking van dwangarbeid. Er moest een verklaring worden ondertekend, een papier waarin men zijn trouw aan Duitsland bezwoer. Hij weigerde en met die weigering stapte hij uit zijn toekomst. De school ging voorbij en de oorlog kwam nader.

In 1943 werd hij bij een razzia opgepakt, samen met honderden anderen, en op transport gezet naar Duitsland. Daar, diep in het Ruhrgebied, werkte hij twee lange jaren als dwangarbeider in een fabriek waar wapenonderdelen werden gemaakt. De hemel boven de fabriek werd vaak rood van het vuur van de bombardementen. Hij vertelde later dat hij, als de sirenes loeiden, niet meer wist of hij voor zijn leven rende of voor de lucht die zelf leek te branden. De bombardementen van de Geallieerden kwamen zo vaak dat de aarde ervan trilde. Zij voerden sabotage-acties uit. Wat moet hij vaak bang geweest zijn, temeer omdat ze in de fabriek moesten slapen, bedenk ik me later, als ik over deze omgeving in de archieven lees. Hij vertelde nooit veel en ik als kind vroeg hem hier ook niet naar.

In die na-oorlogse jaren wilde iedereen vooruit en niet achterom kijken, maar in het Nationaal Archief vond ik nog maar enkele jaren geleden tot mijn ontroering zijn naam en nummer als een stille bevestiging van dat wat hij had meegemaakt in twee bange jaren.

Toen de Engelsen uiteindelijk eind april 1945 kwamen, was hij een schim van zichzelf, met benen opgezwollen van honger en handen die nog steeds de vorm

hadden van de gereedschappen die hij vasthield. Ze brachten hem naar een hospice, gaven hem brood, soep, hoop en namen hem mee in een konvooi richting Nederland. Bij Roermond moest hij langs de grensbewaking, kreeg een papieren paspoort met stempels en liep daarna, te voet, terug naar zijn oude huis. Ik vond dat document jaren later tussen vergeelde foto's; het bewijs dat hij weer een man was met een land. Ik heb het altijd bewaard als een relikwie van zijn wil om te leven.

Wat er in hem omging, weet ik niet. Misschien stilte. Misschien alleen de gedachte dat de wereld ondanks alles weer was begonnen. Hij keerde terug naar het leven, vond werk bij de Jeugdzorg en deed trouw aan zijn aard wat moest worden gedaan: goed werk leveren, extra cursussen, zorgen. En dat deed hij zonder klagen.

Een paar jaar later werd hij directeur van Mettray, een protestantse inrichting voor jongeren met gedragsproblemen, een landbouwkolonie waar de aarde en de ziel gelijktijdig bewerkt werden (een uitdrukking van mijn moeder). Er waren na de oorlog veel kinderen, losgeslagen door het verlies van hun ouders omdat deze bijvoorbeeld tijdelijk in een kamp zaten als collaborateurs of gestorven waren. Velen hadden jaren niet op school gezeten en discipline, regelmaat en structuur gemist. Zo hervond mijn vader zijn plaats in de wereld. En ergens anders, nog onzichtbaar in zijn toekomst, groeide mijn moeder op.

Mijn moeder was nog een meisje toen de oorlog haar kindertijd doormidden brak, zo vertelde ze me. In haar dorp in Drenthe was er in die periode, ondanks de angst, altijd iets te ruilen: aardappelen voor meel, een stuk zeep voor melk. Zo hield het gezin stand, gedragen door boeren die gaven wat ze konden missen. Ik bezit een gouden broche, een ornament op de gouden band om de haarkap van mijn overgrootmoeder en weet dat de band zelf geruild is: 'om den brode'.

Veel was er langs haar heen gegaan, slechts enkele gebeurtenissen kon ze zich herinneren omdat ze diepe indruk op haar hadden gemaakt. Er waren ook verhalen die moeilijk met woorden konden worden verteld. Een neef en een oom

werden geëxecuteerd omdat ze een Engelse piloot hadden verborgen. Twee van haar broers kwamen in kamp Amersfoort terecht, waar de omstandigheden voor hen zeer slecht waren en waar ze overleefden tot de Amerikanen hen eind mei 1945 bevrijdden.

In de hongerwinter van '44-'45 namen haar ouders een gezin uit Sassenheim in huis. Er was grote hongersnood in het westen van ons land en velen waren te voet, met een kar of op de fiets op zoek naar eten in het oosten van Nederland. "Ze mochten blijven," zeiden mijn ouders, alsof dat vanzelf sprak. Jaren later vond ik in een oud album hun foto terug; "het gezin op bezoek in 1946". De blik nog broos, de glimlach nog voorzichtig, maar levend.

Na de oorlog koos mijn moeder een pad dat zij evenzeer met overtuiging voor zichzelf had geplaveid. Ze kwam uit een gezin van handelsmensen, maar dit beroep interesseerde haar totaal niet, Ze wilde mensen helpen. Ze ging de HBS in Hoogeveen afmaken en daarna naar het CICSa in Groningen. Een nieuwe opleiding waar ideeën uit Amerika neerstreken over sociaal werk en de zorg voor gezinnen. Ze was een ijverige student en hield haar kasboekje keurig bij: spoorkaartjes, collectes, maar ook zuurtjes, toffees, koffie met een broodje. Kleine symbolen van vrijheid, van smaak terugvinden na jaren van schaarste.

Haar eerste stage bracht haar naar Westerbork, waar mensen uit de Molukken een nieuw, koud thuis vonden. Ze hielp hen wennen aan een land dat zelf nog niet wist wat gastvrijheid betekende. Later kwam ze als jonge stagiaire op Met-tray, waar mijn vader toen directeur was. Jong, eigenwijs en vol nieuwe inzichten geloofde mijn moeder dat theorie pas echt betekenis kreeg als je haar binnen en buiten toepaste.

Ze liet de jongens wandelen en zingen in het bos. "Dat is goed voor hun ziel," had ze geleerd. En zo trok ze met hen de bossen in, vol vrolijk gezang, tot de nacht viel en ze niet terugkeerde. Ze was verdwaald met haar hele groep, diep in het bos.

Een grote zoekactie werd meteen op touw gezet. Er werd gezocht met lantaarns, geroepen tot stemmen schor werden en toen ze eindelijk gevonden werd, moest ze zich verantwoorden bij de directeur.

Daar op die kamer keek mijn vader haar aan met een blik die strengheid moest uitstralen, maar een lach niet kon onderdrukken. En zij, met haar rode wangen en verwarde haar, keek naar hem op en voelde iets dat geen leerboek had kunnen voorspellen.

Zo begon het: tussen bomen, stemmen en verwarring, hij zes jaar ouder dan zij. Een glimlach die bleef hangen. Een vonk die twee levens met elkaar verbond. Twee jaar later zouden ze zich verloven en de geschiedenis, die zich vaak onverwachts voltrekt, had alweer een nieuwe richting gekozen.

Mijn vader krijgt een baan in Utrecht als ambtenaar Kinderwetten en daarheen verhuizen ze, pasgetrouwd en vol hoop. Ze wonen als kostgangers in bij twee oude dames die niet gelukkig zijn wanneer ze horen dat er een baby op komst is. “Dat wordt herrie,” zeggen ze.

Ik word geboren in september 1953, in kraamkliniek Het Ooievaartje. Mijn vader is net naar huis gestuurd; “De bevalling zal nog lang duren”. Zijn onderbuik zegt iets anders; halverwege draait hij om en keert terug, net te laat.

De twee oude dames smelten al snel: ze breien vlijtig sokjes en truitjes voor me en willen me graag in hun armen vasthouden en wiegen.

De eerste jaren ben ik vaak ziek. De huisarts zegt dat boslucht zal helpen en daarom verhuizen we naar Zeist. Het is een nieuw appartement in Zeist tussen de bomen, waar de lucht ruikt naar aarde en belofte. Ook de zeelucht doet mij goed en daarom zet mijn vader mij tussen hen in op de solex en rijdt in weekenden naar de kust.

Ik blijf kwakkelen, maar mijn wil is sterk. Al vroeg laat ik horen dat ik alles zelf wil doen. Mijn moeder, intussen al meerdere zwangerschappen verder, zorgt voor drie kleine broertjes en voor een huis dat nog leeft van kolen, wringers en stoombaden van zorg.

Het leven is voor mij in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw eenvoudig, vol kleine vreugden en overzichtelijk. Sinterklaas is de melkboer in vermomming, die in elk huis een glaasje jenever krijgt en bij het laatste nauwelijks meer rechtop staat. Bij de burens barst een jongen in tranen uit omdat hij een houten trein krijgt in plaats van een elektrische. "Je bent een rot Sinterklaas!" gilt hij en de hele flat schudt van het lachen.

Ons huis is sober ingericht: rotanmeubels, een kopie van Van Goghs boomgaard, wat tegeltjeswijsheden. De piano, het pronkstuk in de kamer, komt uit Beilen en hebben we gekregen uit het huis van mijn grootouders. Daarop leer ik als vijfjarige spelen van juffrouw Annemarie Touwen. Een vrouw met zwart haar in een knoet en een harde stem die "au!" roept als ik een verkeerde noot aansla. Tien jaar lang eet ze bij ons mee, elke maandag en mijn moeder kookt dan zonder vlees, met geduld en glimlach.

De zomers van mijn kindertijd lijken eindeloos. De beek de Grift stroomt loom voor het huis, we klimmen in de bomen, rennen door het gras, zien kano's voorbijglijden.

Op een dag valt een jongen met zijn kano in een wespennest en mijn moeder rent hem tegemoet met handdoeken, zoals ze altijd doet als iemand valt. Ze was er altijd als eerste bij als iemand iets overkwam.

We kijken televisie bij het enige gezin in de hele straat dat er één bezit: Pipo de Clown, Swiebertje, Ivanhoe. De kleuren zijn fel, het wonder is echt. Mijn moeder maakt onze kleren op de Singer handnaaimachine, ratelend in de avond. Zij brei

truien, mijn oma de sokken en in de kist in de woonkamer liggen de seizoenen op elkaar gestapeld: zomer bovenop, winter eronder, wachtend op hun beurt.

Niet alles is zorgeloos. In de acht jaar dat we daar wonen, sterven drie kinderen uit de buurt en we horen onze moeders hier over praten. Een bovenbuurjongen verdrinkt in de sloot voor het huis en iedereen in de flat zien we huilen. Het gezin wie dit overkomt boven ons verhuist datzelfde jaar. De stilte die volgt, is zwaar.

Op een dag wandel ik langs de Slotgracht met mijn jongste broertje in de wagen met de opdracht de eendjes te gaan voeren. Ik heb een zak oud brood van mijn moeder meegekregen. Een vrouw tilt hem plotseling voor mijn ogen eruit en loopt met hem in haar armen weg. Ik schreeuw terwijl mijn broertje daar in de armen van een vreemde vrouw verdwijnt. “Kom maar met mij mee,” hoor ik haar nog zeggen. De juf van mijn oudste broertje, die toevallig net met hem en haar kleuterklas in de buurt was begonnen aan de dagelijkse wandeling, hoort mij en komt, doordat mijn andere broertje nu mijn gillen hoort en haar waarschuwt, rennend aan. Ze grijpt mijn broertje terug en legt hem weer veilig in de wagen. Aan haar hand lopen we met z’n allen richting de kleuterschool waar ik weer veilig ben en ze belt mijn ouders ons nu te komen ophalen. Later hoor ik via mijn vader dat de politie tegen mijn ouders heeft gezegd dat de vrouw haar eigen kind had verloren. Misschien leek mijn broertje wel op hem. Ik voel, nog maar zes jaar oud, zo’n medelijden met haar verdriet.

Zo begon mijn leven, in een tijd die zich langzaam uitstreckte tussen stilte en spel, tussen herinnering en hernieuwde adem. De wereld was nog rustig, er werd gefietst door ons kinderen midden op straat, want er was nog nauwelijks gevaar. We mochten boodschappen voor onze moeders doen in de winkel en kregen een tas mee met een boodschappenlijstje in de portemonnee. De winkelier pakte zelf het geld er uit zonder argwaan en had ons volste vertrouwen. Meestal kregen we een snoepje uit de grote pot naast de grote kassa en daardoor gingen we graag boodschappen doen. De oorlog lag nog dichtbij, maar in ons huis klonk alweer

vrolijke muziek, veel walsen op de piano en blij klanken uit de grote radio in het midden van de woonkamer. Het licht viel door de ramen en in de geur van zeep, melk en kool begon het verhaal dat ik later zou proberen te begrijpen: hoe mensen, ondanks alles, verder leven: niet door te vergeten, maar door weer te durven ademen.

hij

Hij begint vanaf dag een dat we samen zijn mijn verhalen te vertellen. Wanneer de dagen nog kort zijn en de lucht naar rook en winter ruikt, vertelt Samuel mij op een dag dit verhaal dat hij van zijn vader Chanina Raszap heeft geleerd. We zitten dicht bij de gaskachel, het licht van de vlammen danst op de muur en buiten hangt de wereld stil en koud als in een adem die niet verder wil.

“Er was eens,” begint hij, “een arme man die ging vissen in een meer dat zo stil lag dat het water de hemel leek te weerspiegelen.” Hij vertelt hoe de man een grote vis vangt, hoe hij medelijden krijgt en hem weer vrijlaat en hoe de vis dankbaar en sprekend hem een wens belooft. De man vertelt het thuis aan zijn vrouw en die zegt zonder aarzeling: ‘Ik wil een koningin zijn.’”

Terwijl Samuel verder spreekt, lijkt zijn stem mee te golven met het water. Het meer wordt donkerder bij elke wens die de vrouw uitspreekt: eerst een kroon, dan een paleis, dan macht over alle anderen. Telkens vervult de vis haar verlangen en telkens wordt het water troebeler, dikker van hebzucht en onrust.

Bij de laatste wens, als de vrouw keizerin wil worden, ruikt het meer naar modder en rotting. De vis komt nog één keer boven, zijn ogen vol vermoeid mededogen. ‘Ga naar huis,’ zegt hij tegen de arme man, ‘voor haar is niets genoeg.’ Wanneer de man thuiskomt, is alles verdwenen. Geen paleis, geen kroon, geen pracht. Alleen het kleine huisje van vroeger en zijn vrouw die voor de deur staat, weer in haar oude kleren.

Samuel valt even stil. De vlam van de kachel flakkert. "Het water," zegt hij zacht, "is als je hart. Als je te veel wilt, verliest het zijn helderheid en glans." Buiten kraakt de kou. Binnen hoor ik alleen het tikken van de klok en het zachte suizen van het gas van de kachel.

Ik denk aan mijn vader, die zijn woorden over de hem overkomen ellende spaarde en aan mijn moeder, die genoeg had aan zorg en arbeid en haar zang bij de piano. Ik denk aan hoe hun eenvoud mijn wereld werd en hoe Samuel, met zijn verhalen, die wereld nu openvouwt en nieuwe kleuren geeft.

De vis is al lang verdwenen in zijn diepte, maar in de stilte na Samuels woorden lijkt het alsof het water nog natrilt in mijn lijf. Alsof iets ouds en waars zich heeft uitgesproken en niet meer terug te nemen is.